

Rocznica 500-lecia Reformacji mająca miejsce w 2017 roku, stała się w całej Europie okazją, impulsem i inspiracją do zorganizowania wielu wystaw prezentujących szeroko pojęte dziedzictwo historyczne, artystyczne i kulturowe protestantów.

Jubileusz ów zainspirował również Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku i Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny”, które pierwotnie zamierzały przygotować wspólną, czasową ekspozycję o charakterze jubileuszowym, jednak podjęta kwerenda ujawniła tak interesujące, pojemne treściowo i ikonograficznie dziedzictwo sztuki ewangelickiej z terenu Warmii i Mazur, iż zdecydowano o zmianie charakteru przygotowywanej wystawy. Tym samym badania nad zachowanymi dziełami sztuki przedłużono o rok, jednocześnie zaś powstał koncept wystawy, która miałaby w swoim podstawowym założeniu zaprezentować ową sztukę w szerszym – bogatszym kontekście. Bogactwo oznacza tu zarówno wielowątkową różnorodność formy i techniki (obrazy, rzeźby, wyroby rzemiosła artystycznego, złotnictwo, witraże, starodruki), ale także różnorodność wątków tematycznych (ikonografia biblijna, portrety pastorów i Marcina Lutra, figury aniołów chrzcielnych, płyty ofiar wojen, blachy trumienne, chorągwie nagrobne, itp.).

Anioł chrzcielny leżący, ok. 1715, Matthias Pörtzel (Pörtzel, Pirzel). Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny” Pierwotnie - kościół ewangelicki w Ościeku (Hiersdorf)

Ekspozycję podzielono na trzy tematyczno-problemowe strefy. Strefa I ilustruje „Trójdzięk krwi, wody i Ducha” reprezentowane przez ołtarz, chrzcielnicę i ambonę. Zgodnie z funkcją i przeznaczeniem zaprezentowano tu m.in.: dwie pary aniołów ołtarzowych (tzw. *Abendmahlsengel*) z ok. 1700 roku, 10 figur aniołów chrzcielnych (9 z nich należy do Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny”, zaś jedna rzeźba pochodzi z Parafii Ewangelicko-Metodystycznej w Gierzwałdzie), XVI-wieczne misy chrzcielne ze zbiorów prywatnych, XVI-wieczną misę chrzcielną ze sceną Zwiastowania z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Nidzicy, misę chrzcielną z kościoła w Łęgutach fundacji Eufrozyny von Borck (1685) obecnie w Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Ostródzie, XX-wieczne nalewki chrzcielne z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Wejsunach (filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Piszcu) oraz XVII-wieczną ambonę znajdującą się w kościele rzymskokatolickim p.w. św. Józefa w Nawiadach (dawniej kościele ewangelickim).

Strefa II odnosząc się do pojmowanego symbolicznie „Obrazu” ukazując rolę obrazowania, obrazowanie słowem, obrazowanie Biblii i alegorii, obrazy umieszczane na emporach, ławkach, łóżach kolatorskich i konfesjonalach. Tę grupę tematyczną wizualizują m.in.: XVII-wieczne malowane płyciny z kościoła rzymskokatolickiego p.w. św. Anny w Mołtajnach (dawniej kościoła ewangelickiego), przedstawienie *Ukrzyżowania* (pocz. XIX w.) i *Chrystusa ratującego tonącego Piotra* (XIX w.) z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Szczytnie, figury *Ukrzyżowanego Chrystusa* z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Kętrzynie i Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Sorkwicach, witrażowe skrzydła okienne ze sceną *Narodzenia Chrystusa*, *Chrystusa-Dobrego Pasterza*, *Niesienia Krzyża*

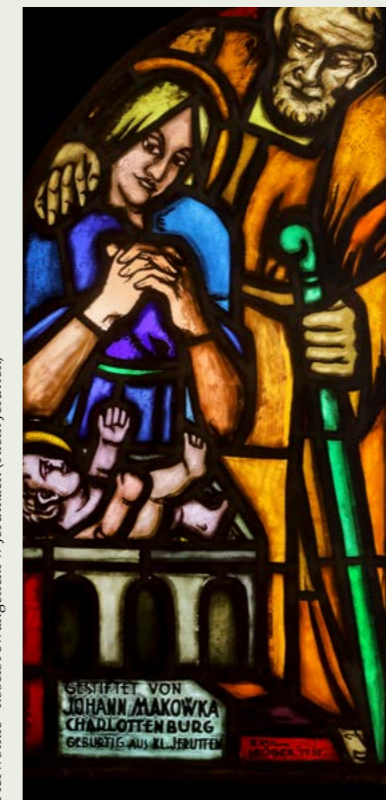
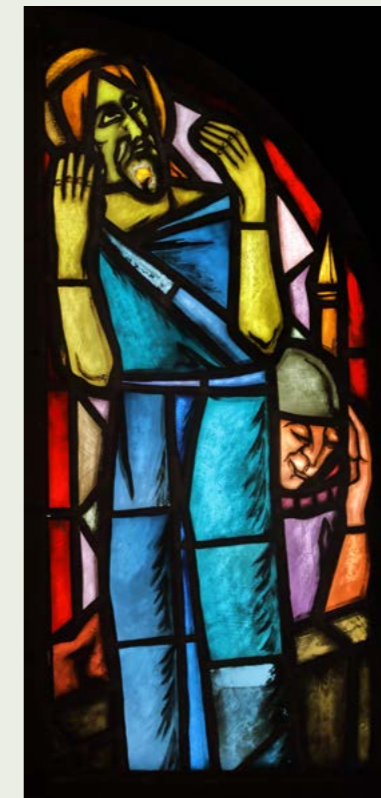
Figura Sittarna - Fragment epitafium Heinricha von Hornwald, 1709 r., Isaak Rigä (?), kościół p.w. Matki Boskiej Królowej Świata, Prezembark (Preussisch Maria) Pierwotnie kościół ewangelicki w Zapiezterzu (Segeherwald)

Anioł chrzcielny leżący, XVIII w. Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny” Pierwotnie - Ostpreussisches Provinzialmuseum Königsberg (Królewiec)

i *Zmartwychwstania* (1930) z kościoła ewangelickiego w Jerutkach (obecnie z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Ostródzie), XV-wieczny włoski obraz *Zmartwychwstanie Chrystusa* oraz XVII-wieczny tryptyk fundacyjny z Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Nidzicy, XVII-wieczny malowany konfesjonał ze zbiorów Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, XVIII-wieczne malowane drzwi przedstawiające *Człowieka*, *Czas* i *Śmierć* i przedpiersie balustrady ławy prowizorów (1746) ze scenami biblijnymi z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu.

Strefa III dotyczy sposobów portretowania „Człowieka”, odnosi się do jego symbolicznej obecności w przestrzeni kościoła i prezentuje formy upamiętniania indywidualnych postaci, rodzin, rodów i kolatorów. Ten obszar tematyczny charakteryzuje wybitna różnorodność. Zdecydowanie dominuje w nim pamięć o zmarłych reprezentowana przez: blachy trumienne z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu i blachy epitafijne z Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, chorągiew nagrobna Johanna Ernsta Kuchmeistra von Sternberg (1686) z kościoła rzymskokatolickiego p.w. Świętego Krzyża w Szestnie (dawniej kościoła ewangelickiego), epitafijną figurę oranta (XVI/XVII w.) ze zbiorów prywatnych czy epitafijne tablice ofiar wojen z kościołów w Pasymiu, Ostródzie, Sorkwicach, Dźwierzutach, Fromborku i Szczytnie. Osobny wątek stanowią umieszczane w kościołach portrety Marcina Lutra i galerie portretów pastorów reprezentowane na ekspozycji m. in. przez: XVII-wieczne drzwi ambony z wizerunkiem Marcina Lutra (z kościoła rzymskokatolickiego p.w. Matki Boskiej Zwycięskiej w Łąbedniku, dawniej kościoła ewangelickiego), XVII-wieczne malowane płyciny z portretami pastorów (z kościoła rzymskokatolickiego p.w. Niepokalanego Serca N. Maryi Panny w Barcianach, dawniej kościoła

Skrzydła okienne z witrażami o tematyce chrystologicznej: Narodzenie Chrystusa, Chrystus Dobry Pasterz, Niesienie Krzyża, Zmartwychwstanie Pracownia Emilia Krügera, Królewiec 1930. Fundacja Johann Makowka, Charlottenburg Parafia Ewangelicko-Augsburska, Ostróda (Osterode) Pierwotnie - kościół ewangelicki w Jerutkach (Klein Jeruten)

Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku
Instytucja Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego

Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny”
Instytucja Archidiecezji Warmińskiej

Warmińska Kapituła Katedralna we Fromborku istnieje od 1260 r.
Mecenas Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku

Zwiastowanie dla oczu.

Sztuka ewangelicka w ikonosferze kościołów na Warmii i Mazurach

Wystawa przygotowana z funduszy Województwa Warmińsko-Mazurskiego
lipiec 2018 – lipiec 2019

Scenariusz wystawy:
dr Jowita Jagła

Kuratorzy wystawy:
dr Jowita Jagła, Weronika Wojnowska, ks. prałat dr Jacek Maciej Wojtkowski

Realizacja wystawy:
dr Jowita Jagła, Weronika Wojnowska, Jagoda Semków, Marta Jagła, Tomasz Holak

Realizacja techniczna wystawy:
Andrzej Długołęcki, Dariusz Grzesiak, Marcin Zabłocki, Paweł Chorostian

Współpraca:
Muzeum Reformacji Polskiej w Mikołajkach,
Waldemar Mierzwa, Oficyna Wydawnicza „Retman”, Dąbrówno,
Ks. Bp Diecezji Mazurskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Paweł Hause

Przygotowanie konserwatorskie obiektów:
Pracownia Konserwacji Zabytków Ewa Olkowska, Olsztyn

Zdjęcia:
Bożena i Lech Okońscy

Oprawa graficzna:
Janusz Goliński

Ilustracja na okładce:
Zmartwychwstanie, północne Włochy, II poł. XV w.
Parafia Ewangelicko-Augsburska, Nidzica (Neidenburg)

Krzyż, XVII w.
Parafia Ewangelicko-Augsburska, Ketrzyn (Rastenburg)

Drzwi do ambony z portretem Marcina Lutra, 1647
Kościół rzymskokatolicki p.w. Matki Boskiej Zwycięskiej, Łabędnik. Pierwotnie - kościół ewangelicki w Łabędniku (Gross Schwansfeld).

Misa chrzcielna, fundacja Eutrozyny von Borck, 1685
Parafia Ewangelicko-Augsburska, Ostróda (Osterode)
Pierwotnie - kościół ewangelicki w Łęgutach (Langgut)

Kielich, 1636
fundacja C. F. Von der Oelesnitz
Parafia Ewangelicko-Augsburska, Nidzica (Neidenburg)

ewangelickiego), czy portret Tymoteusza Gizewiusza (ok. 1810) z Muzeum Mazurskiego w Szczytnie.

Na wystawie zgromadzono również przykłady złotnictwa (m.in. puszkę na hostie, dzbany komunijne i kielichy ze zbiorów prywatnych, Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Wejsunach (filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Pisz), Parafii Ewangelicko-Augsburskich w Ostródzie i Nidzicy oraz rzemiosła artystycznego (np. skarbona jałmużnicza z kościoła ewangelickiego w Jerutkach, obecnie w Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Ostródzie). Całość ekspozycji uzupełniają druki i starodruki ze zbiorów Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, Archiwum Diecezjalnego w Elblągu i Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Nidzicy.

Chongietu margrabina Johanna Ernesta Kichmeistera von Sternberg, 1686
Kościół rzymskokatolicki p.w. świętego Krzyża, Szestno
Pierwotnie - kościół ewangelicki w Szczytnie (Schesthen)

Pastor Tymoteusz Gizewiusz, ok. 1810 r.
Muzeum Mazurskie w Szczytnie,
Oddział Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie

Tablica ofiar z parafii Mensguth (Dzierżążki), podjętych w wojnie 1870-1871
za Boga, króla i ołtarzy
Parafia Ewangelicko-Augsburska w Dzierżążkach (Mensguth),
filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Pasymiu (Passenheim)

Wszystkie obiekty prezentowane na ekspozycji wypożyczono z kościołów ewangelicko-augsburskich, kościołów ewangelicko-metodystycznych, kościołów rzymskokatolickich będących przed wojną kościołami ewangelickimi, ze zbiorów Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny”, Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu, Muzeum Mazurskiego w Szczytnie (Oddział Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie), Archiwum Diecezjalnego w Elblągu i zbiorów prywatnych.

Za okazaną, ogromną pomoc i przychyłność w trakcie pracy nad wystawą chcielibyśmy wyrazić naszą wielką wdzięczność Księdzu Biskupowi Diecezji Mazurskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Pawłowi Hause, Księdzu Arcybiskupowi Metropolii Warmińskiej Józefowi Górzyńskiemu, Panu Rejnoldowi Kuchn z Muzeum Reformacji Polskiej w Mikołajkach, Panu Walde-marowi Mierzwie z Oficyny Wydawniczej „Retman”, s. Janinie Bosko z Wydziału Sztuki Kościelnej Archidiecezji Warmińskiej oraz wszystkim księżom pastorom i księżom katolickim współpracującym przy organizacji wystawy.

Nasze podziękowania dotyczą nie tylko odbytych kwerend, w tym miejscu chcielibyśmy szczególnie podziękować księżom pastorom za konsultacje dotyczące użyczonych obiektów oraz twórcze, mądre i szczerze rozmowy o minionej historii, oraz bolesnej przeszłości Warmii i Mazur. Rozmowy te i spotkania stały się dla nas inspiracją podczas przygotowywania wystawy i mamy nadzieję, że ekspozycja w pełni odda zarówno piękno prezentowanych zabytków, jak i będzie stanowić wyraz naszej pamięci o trudnych dla ewangelików latach powojennych.

Teraźniejszość czyni nas bogatszymi o doświadczenie starszych pokoleń, dzięki czemu możemy dzisiaj budować międzykulturowe i międzywyznaniowe mosty, kreując przestrzeń prawdziwego ekumenizmu.

Jowita Jagła

Kościół, instytucje i kolekcje prywatne reprezentowane na wystawie

Kościół ewangelicko-augsburskie:

- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Ketrzyn.
- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Nidzica.
- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Ostróda.
- Kościół Ewangelicko-Augsburski w Łęgutach, filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Ostródzie.
- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Pasym.
- Kościół Ewangelicko-Augsburski w Dźwierzutach, filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Pasymiu.
- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Pisz.
- Kościół Ewangelicko-Augsburski w Wejsunach, filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Pisz.
- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Sorkwity.
- Kościół Ewangelicko-Augsburski w Warpunach, filiał Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Sorkwicach.
- Parafia Ewangelicko-Augsburska, Szczytno.

Kościół ewangelicko - metodystyczne:

- Parafia Ewangelicko-Metodystyczna Łaski Bożej, Ostróda.
- Parafia Ewangelicko-Metodystyczna Zmartwychwstania Pańskiego, Gierzwałd.

Kościół Archidiecezji Warmińskiej:

- Kościół rzymskokatolicki p.w. Niepokalanego Serca Marii, Barciany.
- Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Wawrzyńca, Barczewko.
- Bazylika archikatedralna p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Andrzeja Apostoła, Frombork.
- Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Andrzeja Boboli, Gudniki, filia Parafii p.w. św. Piotra i Pawła w Reszlu.
- Kościół rzymskokatolicki p. w. Matki Boskiej Zwycięskiej, Łabędnik.
- Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Anny, Moltajny.
- Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Józefa, Nawiady.
- Kościół rzymskokatolicki p.w. Świętego Krzyża, Szestno.

Kościół i instytucje Diecezji Elbląskiej:

- Kościół rzymskokatolicki p.w. Matki Boskiej Królowej Świata, Przezmark, filia parafii p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego w Starym Dzierżgoniu.
- Kościół p. w. św. Michała Archanioła, Zwierzno.
- Archiwum Diecezji Elbląskiej.

Muzea:

- Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu.
- Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku.
- Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny”.
- Muzeum Mazurskie w Szczytnie, Oddział Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Zbiory prywatne:

- Kolekcje prywatne, Śląsk.
- Zbiory prywatne, Tczew i Gdańsk.

Zwiastowanie dla oczu

Sztuka ewangelicka w ikonosferze kościołów na Warmii i Mazurach

Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku
Muzeum Pomnika Historii „Frombork Zespół Katedralny”